

HENRI III OG HANS BOGBIND PÅ DET KONGELIGE BIBLIOTEK

AF

H. P. ROHDE

Henri III af Frankrig, den berygtede Catherine de Médicis' berygtede søn, der regerede fra 1574 til 1589 – en lang tid i det århundrede – var blandt flere laster behæftet med sansen for smukke bøger og smukke bogbind. Hans kasse var for det meste tom, men han synes alligevel altid at have haft råd til at lade sine bøger kostbart indbinde. Måtte han indskærpe streng sparsommelighed på alle andre områder, så han gennem fingre med bibliofil ødselhed. Ifølge et dekret af 24. marts 1583¹⁾ var det borgerlige damer forment at smykke sig selv, men ikke deres bønnebøger med ædle stene. Til sine egne bogbind nøjedes kongen dog med ædle skindsorter, oliven, orange eller sort maroquin, og dekorationerne stemplet i sølv eller guld. Da Henri III's aparte personlighed på forskellig måde satte sit præg også på bindenes ornamentik, og da bogbinderarbejdet udførtes af fremragende håndværkere, er det ikke mærkeligt, at hans bogbind, der desuden er en sjælden vare og sjældent kommer på markedet, er højt værdsatte af samlere og alle boginteresserede.

Det er forlængst bekendt, at Det kongelige Bibliotek ejede et Henri III-bind, endda et smukt, typisk og velbevaret eksemplar. Det var udstillet i 1906 på Udstillingen af kunstfærdige Bogbind i Kunstindustri-museet og er gengivet i Emil Hannovers bog om denne udstilling²⁾, ligesom Carl Elberling omtaler og gengiver det i sine „Breve fra en Bogelsker“ (p. 67 og tavle VIII). Men i løbet af det sidste års tid har det vist sig, at biblioteket yderligere ejer to bøger indbundet for Henri III. Det er tre hver for sig højst forskellige bindtyper, som tilsammen åbner et ret omfattende indblik ikke blot i Henrik III's bibliofile, men i hans hele øvrige ejendommelige personlighed.

¹⁾ A. Franklin: *Histoire de la bibliothèque du Roi*, 1875, p. 89.

²⁾ *Kunstfærdige gamle bogbind indtil 1850*, 1907, p. 63.

Carl Elberling giver følgende beskrivelse af det allerede kendte Henri III-bind, der er bundet om en italiensk foliant: *Cronica di Marco Guazzo, Venetia 1553*: „Bogen er beklædt med brunt Maroquin og har Guldsnit. Bindet er indrammet af tre Linier i Guld, og i Hjørnerne ser man Cherubhoveder i et Væv af Laurbærgrene; midt paa Forsiden og Bagsiden det franske og det polske Vaaben (Kong Henrik III's Mærke). Fladen udenom Vaabenet er strøet med de franske Lilier, naturligviis satte i regelmæssige Rader. Ryggen er glat og ligeledes strøet med Lilier, der dog er mindre end de paa Bindets Sider; paa et Felt temmelig højt oppe læser man Bogens Titel . . .“.

Det er altid en lise at vende tilbage til denne hyggelige, gamle bogelsker. Blot ved det indskudte „naturligviis“ får hele den nøgterne beskrivelse pludselig liv og varme. Måske man ville komme bindets farve nærmere ved at erstatte brunt med oliven, men ellers skal man nok vogte sig for at kritisere. Der kan derimod være et par ting at tilføje. Bindet har haft en historie, som gør det ekstra værdifuldt netop som Henri III-bind. Titelbladet har en dobbelt navnepåskrift: øverst står blot: *Desportes*, nederst på siden læses: *Ph. Desportes*. Denne påskrift er det værd at stoppe op ved.

Ph. Desportes

Philippe Desportes (1546–1606) var Henrik III's nære ven og yndlingsdigter, som besang kongens erotiske eventyr, og hvem kongen til gengæld belønnede med fede abbedier og andre gode gaver. En gang har han åbenbart også givet ham denne bog. Det har næppe været den eneste, Henri III var rundhåndet med boggaver; sin skriftefader jesuitten Émond Augier udstyrede han med et helt bibliotek.¹⁾ Digtervennen har sikkert fået de bøger, han pegede på, han er kendt som en ivrig bogsamler.

Bogens videre skæbne er rimeligvis den, at den er gået i arv til Desportes' broder Thibault, efter hvis død ca. 1630 Desportes' bibliotek rimeligvis er blevet splittet.²⁾ På et eller andet tidspunkt er bogen gået til England, hvor den sandsynligvis er købt af den store danske bogsamler Otto Thott for den pris af 3 pund, som står anført bag i bogen. Den figurerer i katalogen over Thotts efterladte bogsamling som fint indbundet i et fransk bind: t.g.nitid. d.v.s. tegumentum gallicum

¹⁾ P. Champion: *La jeunesse de Henri III*, II 1942, p. 324 note 5.

²⁾ J. Lavaud: *Ph. Desportes*, 1936, p. 409 ff. og p. 423.

nitidum.¹⁾ På Thott-auktionen er bogen så købt af Det kongelige Bibliotek for 4 mark og 12 skilling.²⁾

Men også om bindets skæbne, før det kom Henri III i hænde, lader der sig sige et par ord. Hverken Carl Elberling eller Emil Hannover bemærker noget udtrykkeligt om, hvem der har indbundet bogen. De vidste godt, at Henri III havde sin private bogbinder, og hvad han hed, men forskningen var dengang endnu ikke kommet tilbunds i, hvilke bind man turde tilskrive den kongelige bogbinder. Idag, med støtte i de nyeste resultater, skulle det være forsvarligt at nævne navnet.

I Larousse's serie: *Arts, styles et techniques* har bibliotekar ved Bibliothèque nationale L.-M. Michon 1951 udsendt en fortrinlig lille bog om det franske bogbinds historie. Den er let læst, men hviler tydeligt på indgående studier og bringer på flere punkter megen uklarhed og usikkerhed ud af verden. Det gælder ikke mindst Henri III-bindene. Det står fast, siger Michon (p. 80), at alle bogbind indbundet for Henri III, der bærer det kongelige våben, som på Guazzo-bindet, er udgået fra Ève'rnes, d.v.s. Nicolas eller Clovis Ève's værksted. Nicolas Ève var kongens bogbinder fra 1578 til sin død 1581. I et par år førte Nicolas' enke værkstedet videre, indtil sønnen Clovis fra 1584 blev kongens bogbinder.

Michon nævner forskellige bind som særlig sikre eksempler bl.a. et på British Museum bundet om Paul Eccède's *Histoire des rois de France* 1581. En nøjagtig kalke af dette bind, som H. M. Nixon, British Museums bogbindseksper, velvilligst har tilsendt biblioteket, viser en så slående overensstemmelse med Guazzo-bindet, at det ville være unaturligt andet, end at tilskrive de to bind samme bogbinder. Kun kongens våben er forskelligt, idet våbenet på Guazzo-bindet foruden Helligåndsordenens kæde er omgivet af Sct. Michaelsordenens. Men ifølge Michon forekommer også denne form for Henri III's våben på de fra det kongelige værksted udgåede bind.

Slet så sikkert lader det sig ikke fastslå, hvem der har indbundet de nyfundne Henri III-bind. Til gengæld har de en interessant og intim tilknytning til Henri III's person og historie.

Henri III er en af historien hårdt medtagen mand. Der er næsten ikke den forbrydelse eller den last, som kronister eller smædeskrivere ikke har tillagt ham. Han var Catherine de Médicis' søn – i sig selv et mistillidsvotum – og blev bl. a. beskyldt for meddelagtighed i Bartholomæusnatten.

¹⁾ *Cat. Bibliothecæ Thottianæ*, V, 1 1791, p. 63 nr. 130.

²⁾ Som det fremgår af tilskrift i Det kongelige Biblioteks eksemplar af Thottkatalogen.

Han var ødsel og nydelsessyg og skal i sit følelsesliv efter fleres mening have været til hvilken side hver anden gang. Sikkert er det, at han var en feminin fremtoning, der gik til sine hyppige, overdådige fester, duftende af parfume, smykket som en kvinde og med ringe i ørerne. Dette sidste bekræftes af samtidige portrætter. Men han var tillige fanatisk religiøs. Som nævnt havde han som skriftefader en jesuit, gennem hvem han påvirkedes stærkt af de jesuitiske ideer. Han blev ganske grebet af tidens religiøse landeplage, de strenge, selvudslettende bodsøvelser. Algotag- niker har Henri III sikkert været. Dagevis kunne han tilbringe iført simpel munkekutte med strikke om livet, mens han lod en rosenkrans sammensat af små udskårne dødningehoveder løbe gennem sine fingre. Men modsætningerne brødes i ham. Han kunne finde på at gå til bal med den makabre rosenkrans surret om livet.¹⁾ For sig selv og sine favoritter – „kæledægger“ (mignons) som de hadefuldt kaldtes – stiftede han forskellige broderskaber, det ene strengere end det andet, hvis medlemmer ved hellige lejligheder – helst ved nattetid i fakkelskær – barfodede drog i procession iført grove, hvide bodsdragter („de hvide pønitenter“ hed de derfor), mens de sang salmer eller piskede sig med svøber. Hvis denne ostentative religiøsitet havde politiske motiver, som det blev påstået, og skulle støtte den vaklende trone eller dække over hans fortsatte ødselhed, havde han ikke større held med sig. Folket både lo og rasede ad denne efter tidens begreber højst ukongelige optræden. Man digtede smædevers som det følgende efter en af kongens bodsprocessioner, der havde fundet sted i øsende regnvejr:

Après avoir pillé la France,
et tout son peuple despouillé,
est-ce pas belle pénitence
de se couvrir d'un sac mouillé.

der vist kan oversættes således til dansk:

Når man har plyndret Frankrigs land,
klædt folket af til skindet,
skal så en kutte, tung af vand,
mon virkelig rense sindet?

Selv kirkens mænd tog til orde mod kongen; en munk stod op i Notre-Dame og tordnede mod disse „hyklere og atheister“.²⁾

¹⁾ L. Batiffol: *Le siècle de la Renaissance*, 1921, p. 246.

²⁾ Pierre de l'Estoile: *Mémoires-journaux*, II 1875, p. 111.

Kongen synes at have taget angrebene med en vis overlegenhed og fremturede i sin religiøse og øvrige vandel, som han var begyndt. Han bekostede udgivelsen af en række bønnebøger og andre fromme skrifter og lod dem kostbart indbinde for medlemmerne af de nævnte broderskaber. Det er denne udgivervirksomhed, det ene nyfundne bind er et minde om.

Bogen er en bønnebog i folio trykt 1586 med titlen: „L'office de la vierge Marie“ og har været bestemt til brug for det i 1583 indstiftede broderskab „La congrégation des pénitents de l'annonciation de notre dame“. Det er et stateligt værk trykt af kongens bogtrykker Jamet Mettayer og bl. a. bemærkelsesværdigt ved at være illustreret med kobberstik, noget forholdsvis nyt i Frankrig på den tid. De er udført af kobberstikkeren Jean Rabel. De kendte eksemplarer af denne bønnebog differerer noget indbyrdes i detaljer som paginering etc. Det foreliggende svarer nærmest til den af Lacombe: *Livres d'heures imprimés au XVe et au XVIe siècle* (1907) under nr. 486 beskrevet.

Ligesom Guazzos *Cronica* er denne bog bragt til Danmark af Otto Thott,¹⁾ der øjensynlig har købt den af den engelske boghandler Osborne, i hvis katalog over den store engelske bogsamler Edward Harley's bibliotek, bogen er opført.²⁾ At den har tilhørt Edward Harley bekræftes yderligere af den interessante og usædvanlige omstændighed, at den er forsynet med Edward Harley's eget notat om, hvordan og hvornår han er kommet i besiddelse af bogen. Det kongelige bibliotek ejer i sin inkunabelsamling et større antal bøger, som stammer fra Harley, men kun et afklippet hjørne af forsatspapiret minder her om, hvor Harley's – Edwards eller hans Fader Roberts – navn har stået. Når notatet er bevaret i denne bog, skyldes det formodentlig, at det er indført på bagsiden af selve titelbladet, hvor det desuden let kunne overses. Der står følgende: „June. 5. 1734. Oxford. *B.H.* This book was given me by worthy Nath. Pigott esq. at his House at Whitton.“

Edward Harley var Jarl af Oxford og *B.H.* betyder antagelig *Bibliotheca Harleiana*. Da det kongelige Bibliotek ikke ejede prøver af Harley's håndskrift, blev der for at få hypotesen bekræftet påny rettet en forespørgsel til H. M. Nixon, British Museum, som gav følgende svar:

„The signature and note on the photostat you sent me are undoubtedly in the hand of Edward Harley. The signature occurs in this form in a number of the Harleian MSS and Dr. C. E. Wright of our Department of MSS, tells me that it is almost certain that *B H* stands for *Bibliotheca Harleiana*, though he has never been able to prove it.“

¹⁾ *Cat. Bibliothecæ Thottianæ*, VI 1792, p. 28 nr. 760.

²⁾ *Cat. Bibliothecæ Harleianæ*, I 1743, p. 90 nr. 1722.

Nathaniel Pigott (1661–1737), som gav Harley bogen, var advokat og, af interesse i forbindelse med denne bog, katolik. Han var nær ven af Alexander Pope, der omtaler ham flere steder i sine breve og skrev følgende gravskrift over ham i sognekirken i Twickenham:

„To the memory of Nathaniel Pigott, Barrister-at-Law; possessed of the highest character by his learning, judgment, experience, integrity; deprived of the highest stations only by his conscience and religion. Many he assisted in the law; more he kept from it. A friend to peace, a guardian to the poor, a lover of his country. He died July 5, 1737; aged 76 years.“

Det fremgår af Popes breve, at Pigott i sommeren 1734 var en syg og nedbrudt mand. Den 19. april skriver Pope: „Mr. Pigott is much out of order. I wish good men were immortal, if it were only for example for others“ og den 15. oktober: „poor Mr. Pigott, who was the first man I inquired after on my return, is in a very declining way: he will be a general loss.“¹⁾ Det giver måske baggrunden for den kostbare gave.

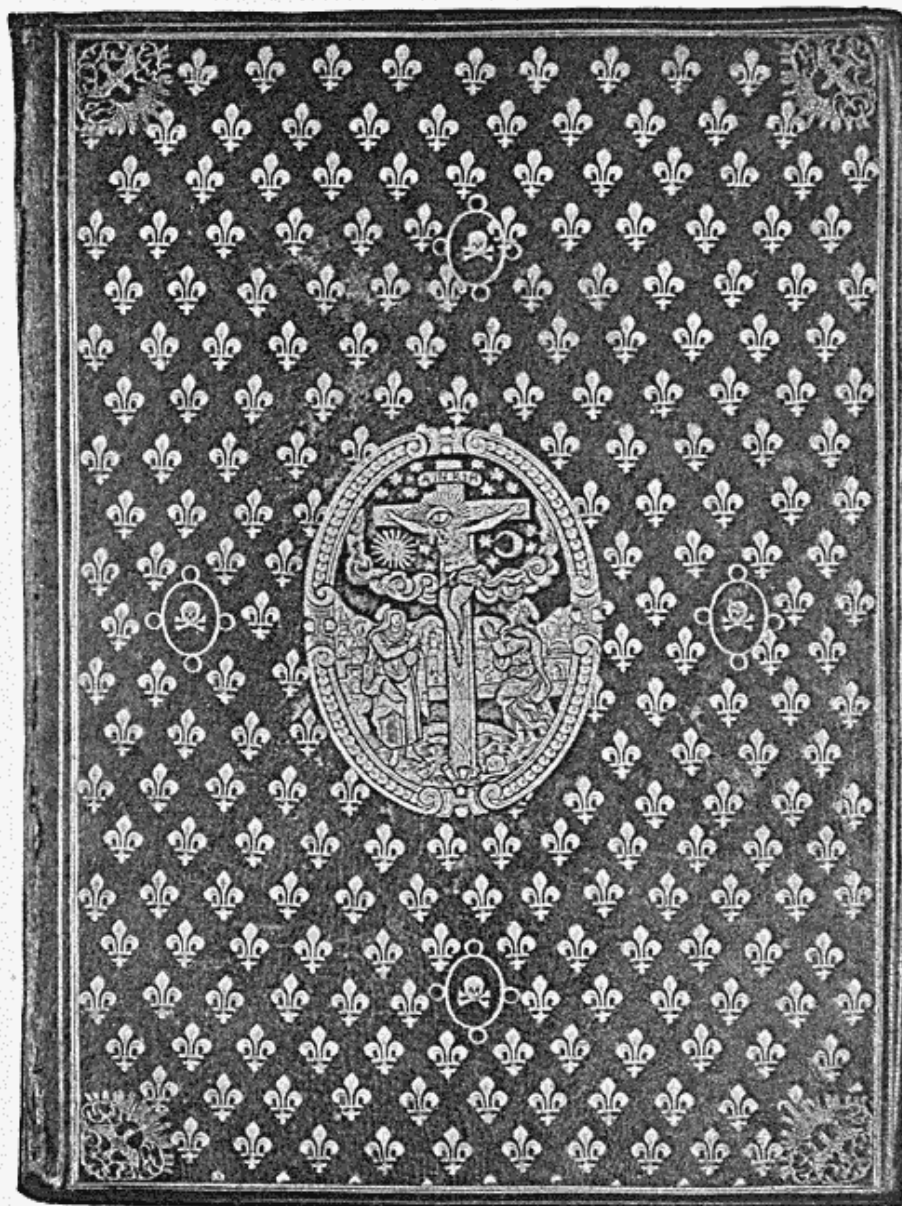
Endnu et skridt tilbage kan bogen spores, til en vis J. Johnson, hvis navn står på bindets inderside; det er uden tvivl den samme J. Johnson, hvis navn findes på to af Det kongelige Biblioteks inkunabler,²⁾ forøvrigt to, der begge har tilhørt Harley-biblioteket. Både skrift og navnets placering på bindets inderside er ens. Johnson levede i det 17. århundrede, meget mere kan i øjeblikket ikke siges om ham.

Mellem J. Johnson og Henri III taber sporet sig. Dog må endnu nævnes, at der bag i bogen er indsat et kobberstik (pladerand 21 × 15 cm) udført af kobberstikkeren Michel Lasne, der virkede mellem ca. 1620 og 1650, forestillende Charlotte-Marguerite de Montmorency, fyrstinde af Condé. Men om det kan tages som udtryk for et ejerforhold og da hvilket, er ikke let at afgøre.

Når bogen har stået så længe ubemærket, skyldes det sikkert den ret dårlige bevaringstilstand. Kort efter erhvervelsen på Thott-auktionen er den blevet „slagtet“. Den har oprindeligt været dobbelt så tyk og indeholdt endnu en bog, som er blevet skåret ud, hvorved det halve af ryggen er gået tabt. Efter al sandsynlighed befinder den udskårne bog sig her i biblioteket, men den vil blive vanskelig at identificere. Den resterende ryg er dels blevet prydet med nye stempler og et nyt titelfelt, dels slidt, så at man nu skal se godt efter for at finde den gamle dekoration. Øverst – næsten dækket af Christian 7's navnetræk – ses et dødningehoved, på

¹⁾ A. Pope: Works, IX 1886, p. 122 og VI 1871, p. 349 og p. 352.

²⁾ V. Madsen: Katalog over Det kongelige Biblioteks Inkunabler, I 1935, nr. 1726 4° og 1860 4°.

L'office de la vierge Marie etc. Trykt af Henri III's bogtrykker Jamet Mettayer Paris 1586. Bind af olivensfarvet maroquin med dekorationer i guld indbundet, rimeligvis af kongens bogbinder Clovis Ève, for et af medlemmerne af det af Henri III stiftede broderskab: „La congrégation des pénitents de l'annonciation de Notre-Dame“. Ryggen er ved dobbelte guldlinier opdelt i tre felter, et ganske lavt foroven og forneden og et højt midterfelt. I det øverste felt ses et dødningehoved med to liljer paa hver side og i det nederste Henri III's devise: „spes mea deus“ med to liljer paa hver side. I midterfeltet, der er tæt saaet med smaa liljer, det franske liljevaaben omgivet af Helligaandsordenens kæde. Bindets for- og bagside ens.

midten det franske våben med tre liljer og nederst Henri III's devise: „Spes mea deus“; tidens mest fanatiske katolske konge havde samme devise som den protestantiske danske Kong Frederik II: „Mein Hoffnung zu Gott allein“. Bindsidens dekoration er heldigvis velbevaret, som afbildningen viser. Som man ser, indgår igen dødningehovedet i dekorationen. For- og bagsiden er ens.

Trods det kongelige våben på ryggen kan dette bind ikke antages at stamme fra Henri III's private bibliotek. Michon hævder, sikkert med rette, at kun bind med kongens våben på siden omgivet af ordenskæde(r) har tilhørt Henri III selv. Således ejer Bibliothèque nationale en tidebog fra 1583 i et nogenlunde tilsvarende bind med kongens våben omgivet af de to ordenskæder på bagsiden. Denne har været kongens private (Michon p. 81). Bøger indbundet som Det kongelige Biblioteks bønnebog har været bestemt for de øvrige „hvide pøniteter“.

Der er imidlertid al mulig grund til at glæde sig over bogen alligevel. Den er sikkert meget sjælden. Michon anfører, at han kender ni eksemplarer indbundet som bibliotekets. Det bliver altså nu ti. Kendes også kongens eget eksemplar af denne bønnebog? Ja, det ejes uden tvivl af Röhsska Konstslöjdmuseet i Göteborg. Af Axel Nilssons beskrivelse i hans bog „Bokbandsdekorationens stiludvikling“, 1922, p. 50-51, hvor kun bindets forside er gengivet, fremgår det, at bindets bagside bærer kongens våben. Bindet er iøvrigt en del anderledes end det danske, idet det i stedet for med liljer er helt oversået med et ornament af form som en tåre.¹⁾

Men hvem er nu mester for Det kongelige Biblioteks bønnebog? Tør man gå ud fra, at det er Clovis Ève, som jo arbejdede for kongen fra 1584? Ikke med sikkerhed. Man kan, efter Michon (p. 81), om disse bind kun i almindelighed sige så meget, at de sandsynligvis er udgået fra forskellige værksteder, nogle fra Ève's, nogle fra andre bogbinderes. Om Det kongelige Biblioteks bind er dog glædeligvis det at bemærke, at det opviser en ret slående både dekorativ og håndværksmæssig overensstemmelse med Guazzo-bindet og med andre – formentlig – sikre Ève-bind. Har det ikke været kongens private eksemplar, kan man derfor nok trøste sig med, at det i det mindste er indbundet af hans private bogbinder.

Har man beskæftiget sig lidt med Henri III-bindene, rejser det spørgsmål sig før eller senere, hvoraf det egentlig kommer med disse dødningehoveder og denne Maria-dyrkelse hos Henri III. Det kan måske forklares

¹⁾ Mærkelig nok skriver Nilsson, at taarerne udtrykker Henrik III's sorg over Anne af Clève's død. Der menes Marie af Clève. Anne af Clève var jo Henrik VIII af Englands dronning. Se iøvrigt om Henrik III og Marie af Clève nærmere nedenfor.

blot ud fra kongens forbindelse med modreformationen gennem jesuitterne. Både Mariadyrkelsen og den strenge selvprøvelse med meditationer over døden er typiske for modreformationen i dens jesuitiske form. Det kongelige Bibliotek ejer den lille bog fra 1583 – også trykt af Jamet Mettayer, med et træsnit af Mariae bebudelse på titelbladet – hvori kongen offentliggjorde statutterne for „La congrégation des pénitents etc.“. Det er næppe nogen tilfældighed, at det netop var Henri III's skriftefader – „monsieur Emond Augier Jesuiste“, som der står¹⁾ – der skulle holde den indledende prædiken. Kongregationen var delt i en mildere orden og en strengere, der førte navn af „La compagnie des confrères de la Mort“. På de bind, der blev indbundet for disse „Dødens Brødre“, dominerer dødens attributter endnu mere.

I Bibliothéque Mazarine i Paris findes et sådant bind helt oversået med skeletter, dødningehoveder, knogler, spader, leer og ligkister.²⁾ Man forstår også på Michon, at det først er efter indstiftelsen af pønitenternes kongregation, at dødsattributterne optræder på hans bind (Michon p. 81).

Det er dog muligt, at også andre grunde end de rent religiøse ligger bag Henri III-bindenes dystre dødningehoveder og, ligeledes, at der forekommer dødningehoveder på Henri III-bind fra før pønitentkongregationen. Heller ikke inden for bogbindsforskningen går man forgæves med spørgsmålet: „où est la femme?“ Måske en ungdomsførelse giver nøglen.

Som Hertug af Anjou skal Henri III være blevet håbløst indtaget i den purunge Marie af Clève, der lagde alle for sine fødder, og hvem digterne hyldede som „la belle Marie“. En tid skal hun have gengældt hans følelser, men kort efter giftede hun sig med en anden. Henri III prøvede stadig at vinde hende tilbage – man har bevaret flere af hans glødende breve – men forgæves. I 1574 måtte han drage til Polen, hvor han var blevet valgt til konge, men samme år vendte han tilbage, denne gang som Frankrigs konge. Han skal da have besluttet at få Marie af Clèves ægteskab opløst og blive gift med hende. Men inden han nåede Paris, fik han at vide, at Marie var død i barselseng. Henri III blev ude af sig selv af sorg og fortvivlelse. Han lukkede sig inde i et værelse betrukket med sort klæde og „græd og sukkede i mere end otte dage“.³⁾ „Da han omsider blev nødt til igen at vise sig offentligt, optrådte han i dyb sorg, helt bedækket med dødningehoveder og andre tegn på døden. Han havde dødningehoveder på snørebånd og skulderbånd og befalede

¹⁾ Les statuts de la congrégation etc. 1583, p. 5.

²⁾ Afbildet Michon tavle XXIX.

³⁾ E. Lavissee: Histoire de France, VI,1 1904, p. 214.

Souvray¹⁾ at lade gøre smykker af den art for 6000 écus (daler).“²⁾ Han skal også have ladet udføre bogbind med Marie af Clèves monogram på siden og på ryggen et dødningshoved mellem tårer med devisen „Mort m'est vie“ – døden er mit liv.³⁾

Om det sidstnævnte bind nu er rigtig bestemt eller ej, er Henri III's forelskelse i Marie af Clève for godt historisk underbygget til, at man kan se bort fra den. Umuligt er det ikke, når man tager Henri III's følelsesliv i betragtning, at Marie af Clève har sin andel i stiftelsen af pønitentkongregationen og den dertil knyttede dødkultus.

Imidlertid, også i forhold til kvinder var Henri III rig på modsætninger og luner. Der var mange kvinder i Henri III's liv, og Marie af Clève er ikke en gang den eneste, der er sat i forbindelse med Henri III's religiøse institutioner. Bag et gådefuldt monogram på det andet af de nyfundne for Henri III indbundne værker dølger sig et erotisk drama af en ganske anden karakter end Marie af Clève-idyllen.

De to bind – værket er nemlig i to dele – kan tidsfæstes ret nøje. Bogen, en italiensk oversættelse af et portugisisk værk om Ostindien skrevet af en forfatter med det klingende navn: Fernando Lopes di Castagneda, er trykt i Venedig 1578. Den er indbundet i smidigt, hvidt pergament med, som afbildningen viser, en enkel, kraftig dekoration, der er stemplet i guld. Også snittene er belagt med guld, og der er rester af bronzefarvede silkebånd til at binde bogen sammen med. Henri III's våben daterer bindet til bogens trykkeår 1578. Fra slutningen af 1578, da Henri III (31. december) indstiftede l'Ordre du Saint-Esprit, var hans våben altid omgivet af denne ordens kæde. Her på bindet ses kun Sct. Michaels ordenens.

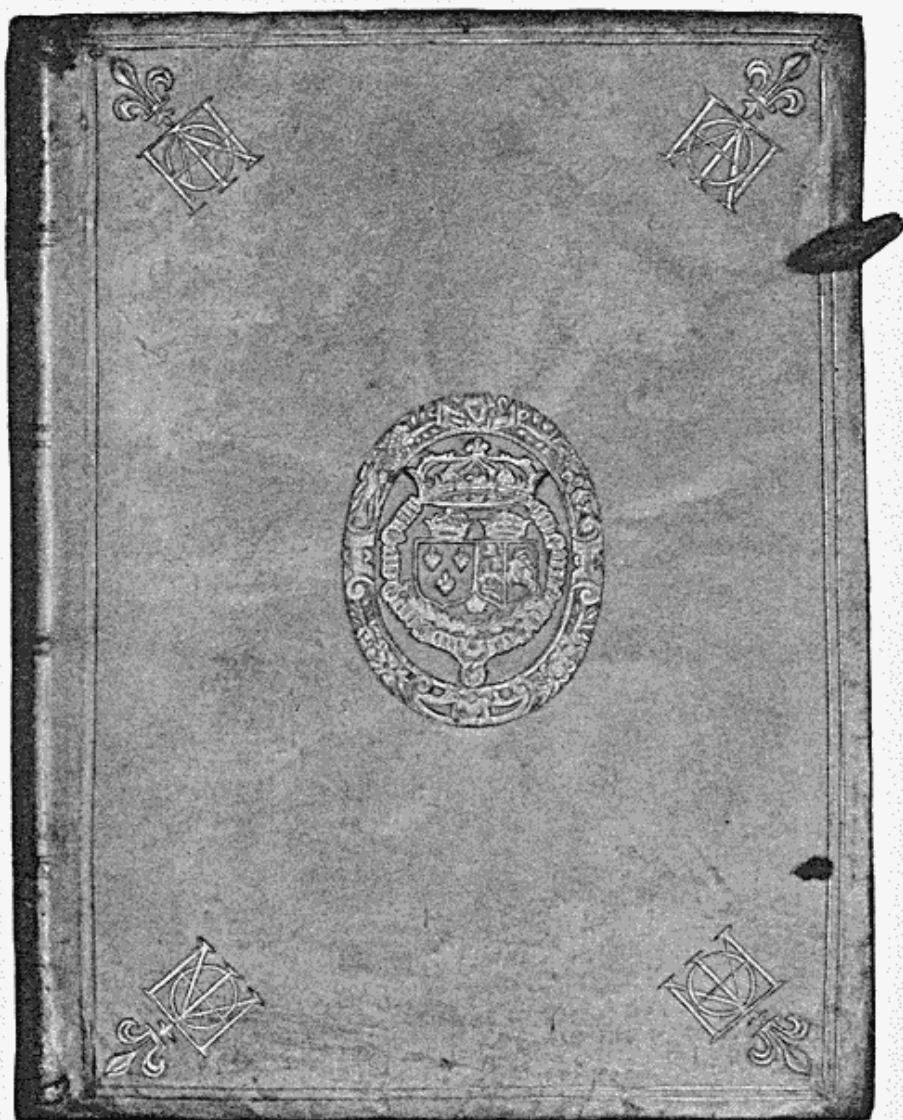
Denne tidsfæstelse har konsekvenser for bestemmelsen af bogbinderen. Bindene kan lige akkurat med nogenlunde sikkerhed henføres til Nicolas Ève, der i 1578 første gang vides at nævne sig kongens bogbinder. Et vist yderligere støttepunkt afgiver det anvendte forsatspapir, hvis vandmærke viser, at det er fra samme papirmølle – Lebé de Troyes – som forsatspapiret i Guazzo-bindet.

Igen er det en bog, Henri III har benyttet som gave. På titelbladet i begge bind står følgende enslydende påskrift: „Ex dono Henrici III regis galliae invictiss[imi]. Anno 1581.“ Men der synes at være kommet et tidspunkt, hvor modtageren ikke var helt stolt ved at have fået bogen

¹⁾ Gilles de Souvré (ca. 1540–1624), stormester for den kongelige garderobe og kongens trofaste ven.

²⁾ J. Guigard: *Nouvel armorial du bibliophile*, I 1890, p. 16.

³⁾ Guigard I 1890, p. 16, hvor disse dekorationer er afbildet.

Fernando Lopes di Castagneda: *Historia dell'Indie orientali*. I-II in Venetia 1578. Hvidt pergamentsbind uden papindlæg i permerne, dekorationerne i guld, indbundet for Henri III i aaret 1578, rimeligvis af kongens bogbinder Nicolas Ève. Paa midten Henri III's vaaben: det franske og det polske omgivet af St. Michaelsordenens kæde. I hvert af rygfelterne en lilje. Om monogrammet i hjørnerne se nærmere i artiklen. For- og bagside ens.

af Henri III; i al fald er kongens navn og titel omhyggeligt udslettet i begge bind; hvad grunden så har været. I de urolige år omkring Henri III's død, var det ingen anbefaling at have stået „Morderen fra Blois“ nær. Man ved, at selv Desportes, da han mærkede, det gik tilbage for kongen, trak sig tilbage fra ham; senere gjorde han alt for at bringe deres intime forhold i glemme. Hvem der fik bogen, og hvor den siden har befundet sig, ved man i øjeblikket ikke noget om. Den indeholder ikke andre påskrifter.

Men hvad betyder det mærkelige monogram i hjørnerne? Det synes at være sammensat af fire bogstaver, et H, et M og de græske bogstaver φ (phi) og δ (delta). H betyder naturligvis Henri, M kunne betyde Médicis efter hans mødrene slægt – men phi og delta?

Der findes – med støtte i en samtidig kilde – en anden mere sensationel tydning, hvorefter bogstaverne skulle minde om et kærlighedsforhold mellem Henri III og Marguerite af Valois. „Strengt fortroligt“ skal denne have tilhvisket sin skriftefader, Biskoppen de Grasse – der siden lod det gå videre – at Henri III havde indstiftet Helligåndsordenen – en anden af kongens religiøst-politiske institutioner – af kærlighed til hende; at denne ordens farver var hendes specielle; at bogstavet M betegnede hendes navn, og at de græske bogstaver phi og delta skulle læses: „fidelta“ altså: Troskab; sluttelig, at han faktisk havde „elsket hende meget højt, skønt hun ikke havde gengældt hans følelser, og skønt han kun havde haft hende, når han tog hende med vold.“¹⁾ Det bør måske lige tilføjes, at Marguerite af Valois var Henri III's søster.

Sammenholdt med Henri III's stærke religiøse tilbøjeligheder åbner denne beretning et talende indblik i sæder og skikke ved det franske hof i slutningen af det sekstende århundrede. Hvis den er sand? Kampen mod Henri III blev ført med alle midler og antog sådanne former, at moderne historikere er i gang med grundige forsøg på at rense ham for de værste beskyldninger, samtiden rettede mod ham. Men nogen helgen vil man næppe kunne gøre ham til. Han var et barn af sin tid, og den var ikke god. Eller som en samtidig krønikeskriver²⁾ finere udtrykte det: Henri III „ville have været en udmærket konge, hvis han havde levet i et godt århundrede.“

¹⁾ Mémoires de Marguerite de Valois, 1858, p. 204 jvf. Guigard I 1890, p. 18.

²⁾ Pierre de l'Estoile: Mémoires-journaux, III 1876, p. 306.